

ZAJÍMAVÉ KNIŽNÍ VAZBY FRANTIŠKA BÍLKA V ODDĚLENÍ VZÁCNÝCH TISKŮ MĚSTSKÉ KNIHOVNY V PRAZE

JANA KOZÁKOVÁ

Abstrakt: Příspěvek představuje nejzajímavější knižní vazby Františka Bílka ve fondu Oddělení vzácných tisků Městské knihovny v Praze, které vlastní většinu knih, na nichž se Bílek nějakým způsobem podílel. Knižní vazby představují malou část umělcova díla, podávají ale výrazné svědectví o jeho osobitosti, umělecké erudici a profesionalitě. Jednotlivé návrhy vazeb jsou představeny z hlediska použitých materiálů. Příspěvek přináší ukázky měkké papírové vazby a reliéfní vazby, dále vazby pergamenové a celokožené. V závěru je stručně shrnut význam Bílkovy tvorby v oboru knižní vazby.

Klíčová slova: České umění 1. pol. 20. stol., František Bílek, knižní kultura, umělecká knižní vazba.

František Bílek (1872–1941) patří k nejoriginálnějším českým sochařům, grafikům a ilustrátorům doby secese a pozdního symbolismu. Méně známá je skutečnost, že je autorem návrhů jedinečných knižních vazeb, které patří v oblasti českého knižního umění začátku 20. stol. k nejzajímavějším.

Než se budeme zabývat jednotlivými vazbami, připomeňme si kontext, ve kterém Bílkovy knižní vazby a ilustrace vznikaly.

František Bílek byl člověk hluboce duchovně založený a toto jeho přesvědčení se prolíná veškerou jeho uměleckou tvorbou. Čerpal hlavně ze své obrazotvornosti inspirované četbou evangelia, dále českými reformátory jako byli Jan Blahoslav, Mistr Jan Hus a díly křesťanských mystiků sv. Bonaventury či sv. Terezie. Na jeho tvorbu měli velký vliv jeho blízcí přátelé Otokar Březina a Julius Zeyer. Bílek naopak značně ovlivnil básníka Jakuba Demla, se kterým jej také pojilo blízké přátelství. Knihy těchto tří našich významných literátů 1. pol. 20. stol. Bílek často upravoval. Marcela Mrázová ve sborníku *František Bílek* vydaném v roce 2000 Galeríí hl. m. Prahy říká: „Pro pochopení jeho díla má zásadní význam kniha *Stavba budoucího chrámu v nás* z roku 1908, ve které je vyjádřena hlavní idea jeho tvorby a kterou Bílek nikdy neopustil. Je to idea cesty a předsíně chrámové – jde o dramatický proces duchovního uvědomění, ve kterém jedinec (lidstvo) v průběhu života (tisíciletí) přes vzepjetí a bolestné pády hledá jednu duchovní podstatu, kterou je Kristus.“¹

To byla i náplň celého jeho života. Duchovní obsah díla Bílek vždy nadřazoval nad výtvarný projev. Sám umělec říkal, že umění mu není cílem, ale výrazem života a tento nejvyšší život má být životem Pravdy. Jeho celé umělecké dílo je vlastně náboženským vyznáním.

Vraťme se však ke knižním vazbám. Budeme si všimnout použitých materiálů.

ZAJÍMAVÉ VAZBY S MĚKKOU PAPIROVOU OBÁLKOU

Zajímavých měkkých vazeb navržených Bílkem je v MKP řada, pro ukázkou jsme vybrali tři vydání sbírky básní v próze *Miriam* Jakuba Demla.

První vydání knihy vyšlo v roce 1916 a vydal jej sám autor. Na přední desce je uvedeno: „Přepsal a kresbou provázel František Bílek.“ Bylo vydáno (podle Demlovy korespondence

1 MRÁZOVÁ, M. Život a dílo Františka Bílka. Chronologický přehled. In: *František Bílek (1872–1941)*. Praha: Galerie hl. m. Prahy 2000, s. 328. ISBN 80-7010-079-6.

Fr. Jechovi z roku 1927 uložené v Památníku národního písemnictví) pouze několik desítek výtisků (přesný počet není znám), z nichž 20 bylo vytištěno na japonském růžovém pavučinově tenkém papíře. Desky zdobí kresba obličejů zahaleného rouškou. Jedná se o zlatý tisk na tmavošedém podkladu [1].² I samotná grafická podoba knihy je velmi osobitá. Má vlastní písmo vytvořené Bíllem, které vychází z podoby středověkého rukopisu a spolu s obrazem tvoří jednotu osobitého výrazu [2]. Jsou to litografie, kde písmo Bílek psal litografickým inkoustem na litografický papír.

Druhé vydání této knihy z roku 1935 se od prvního vydání poněkud liší [3] – karton desek je sešit šňůrkou. Kresba na přední desce je totožná s kresbou vydání z roku 1916 s tím rozdílem, že tentokrát se jedná o dvoubarevný bíločerný tisk na tmavě šedém podkladu. Knihu vydala v Tasově Marie Rosa Junová, Demlova přítelkyně.

Pro zajímavost uvádím obálku dalšího vydání Demlovy *Miriam* z roku 1937 s kresbou Fr. Bílka [4] opět od vydavatelky Marie Rosy Junové. Jedná se o měkkou vazbu, kresba na přední desce je provedena zlatým tiskem na modrém podkladu.

RELIÉFNÍ PAPIROVÉ VAZBY

Mezi nejoriginálnější Bílkovy vazby patří vazby reliéfní, které vznikly tím, že se papírová hmota vytlačila do formy. Pavel Myslín v publikaci *František Bílek a kniha*³ uvádí, že se Bílek zabýval reliéfními vazbami v letech 1914–1916, i když první obraz vytlačený do papíru vznikl prý již v roce 1905. Bílek vytvářel jen návrhy, vlastní provedení vyhotovil pražský knihvazač Antonín Jelínek. Bílkovy reliéfní vazby jsou známé u čtyř titulů, z nichž MKP vlastní dva.

Je to kniha *Křížová cesta* z roku 1914 [5]. Jedná se o fotoreprodukce Bílkovy křížové cesty z chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně. Zajímavý je reliéf na přední desce obálky, je to vyobrazení plačící Panny Marie na prsou Krista. Obálku zhotovilo opět knihtiskařství Antonína Jelínka.

Další výjimečnou vazbu má kniha E. Chalupného *J. V. Sládek a doba lumírovská* vydaná v roce 1915 F. Borovým v Praze [6]. Námět proreliéf na přední straně desky vychází z dřevorytu s názvem *Tvůrce a jeho sestra Bolest*, který najdeme uvnitř knihy Vlastní provedení reliéfu na desce je poněkud odlišné [7]. Gesta jsou jedním ze základních vyjadřovacích prostředků F. Bílka. Prostor, který umělec vytváří, je orientován velmi často ve vertikální ose – jestliže poznáme pravdu, směřujeme ke Kristu. Bílkovy postavy se proto upínají k nebi, na zemi jsou svázány tělesností, ze které budou vyvázány.

Zadní desku vazby pak zdobí drobný reliéf s tématem Panny Marie líbající mrtvého Krista [8].

PERGAMENOVÉ VAZBY

Velmi krásnou vazbu navrhl Bílek pro knihu *Cesta* v roce 1909 [9]. Bylo vydáno celkem 400 výtisků, z nichž 143 bylo vytištěno na japonsku. MKP má exemplář č. 229, bohužel poničený povodní v roce 2002. Při povodni v roce 2002 byl celý fond Oddělení vzácných tisků MKP zaplaven vodou. Kniha je teprve zařazena do plánu restaurování. Vazba je provedena v pergamenu s vázacími tkanicemi. Na přední desce najdeme Bílkovo vyobrazení poutníka (zlaceno), které je i na titulní straně, tentokrát ale v černobílém provedení [10]. Zlacení nebylo vodou vůbec poškozeno, je vidět, že práce byla provedena velmi kvalitně. Vazbu vyhotovil známý pražský knihvazač a vydavatel bibliofilů Ludvík Bradáč.

² Obrázky viz Příloha.

³ MYSLÍN, P. *František Bílek a kniha*. Praha: Arbor Vitae; Galerie hl. m. Prahy 2011, s. 150. ISBN 978-80-87164-79-2.

CELOKOŽENÉ VAZBY

V letech 1927–1932 vydával nakladatel Karel Reichl cyklus Špalíčky, edici zaměřenou na významná díla představitelů českého reformačního hnutí jako byli Jan Hus, Jan Amos Komenský, Petr Chelčický či Tomáš ze Štítného. Název Špalíčky je odvozen od malého formátu knih, který je 8 × 12,5 cm.

Bílek v roce 1920 přestoupil s celou rodinou k Církvi československé. Vždy byl vnitřně spjatý s českými duchovními dějinami, především s českou reformací. Pro celou tuto edici Bílek navrhl jak ilustrace, tak i vazby. Na všech vazbách najdeme původní Bílkovo typické gotizující písmo. Knihy vyšly v dvojím provedení – v papírové vazbě a v celokožené vazbě. Koženou vazbu provedl knihvazač Antonín Tvrdý, profesor oboru knihvazačství Grafické školy v Praze. V edici vyšlo devět svazků, z nichž sv. 7 je jako jediný v pergamentu se zlacením. MKP vlastní všechny svazky, z toho šest svazků v kůži. Sv. 2 je jediný bez vazby (zachoval se po povodni jen knižní blok), foto přinášíme jen pro celkový přehled.

ZÁVĚR

Tvorba Františka Bílka na poli knižního umění má velmi blízko k jeho sochařské tvorbě, ať už jde o výběr námětů či jejich ztvárnění. Vždy zde najdeme jeho velmi charakteristický a těžko zaměnitelný rukopis. Bílek se nebál experimentu a rád využíval vlastností různých materiálů. Díky tomu mohly vzniknout umělecky velmi hodnotné knižní vazby, které právem patří ve své době k nejzajímavějším.

BOOKBINDINGS OF F. BÍLEK IN THE RARE PRINTS DEPARTMENT OF THE MUNICIPAL LIBRARY IN PRAGUE

Summary: The article presents the most interesting bookbindings of František Bílek in the Rare Prints Department of the Municipal Library in Prague. At the beginning of the presentation the main ideas of Bílek's sculptures and graphics works are explained. Then the selected bookbindings designed by František Bílek are presented from the view point of used materials – paperback bindings, bindings with relief, vellum bindings and full-leather bindings.

Keywords: Czech culture of 1st half of 20th century, book art, František Bílek, art of bookbinding.

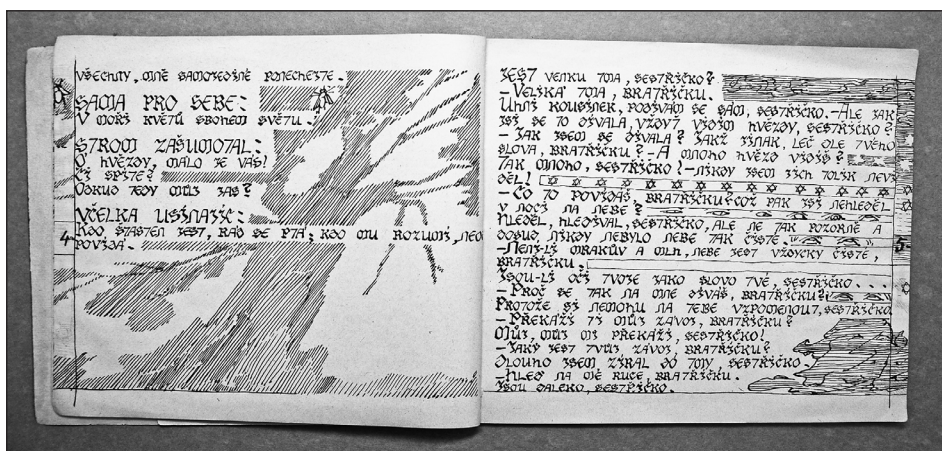
PhDr. Jana Kozáková (*1960)

Vystudovala obor vědecké informace a knihovnictví na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Působí jako vedoucí Oddělení vzácných tisků Městské knihovny v Praze. Jejím hlavním zájmem je české knižní umění přelomu 19. a 20. století a dvacátých a 30. let 20. století.

Příloha

Obrázek č. 1.¹

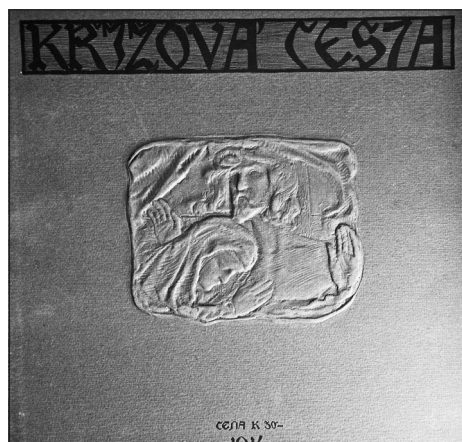

Obrázek č. 2.²

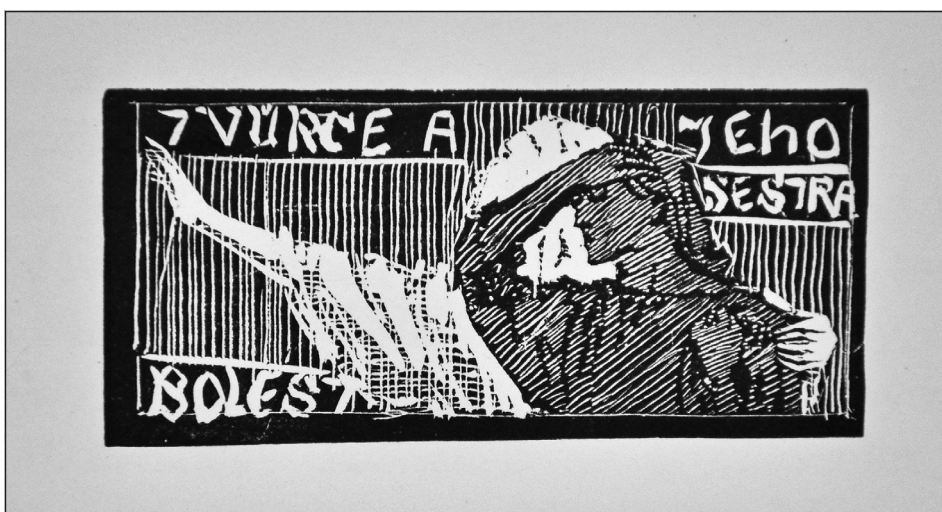
Obrázek č. 3.³

- 1 DEML, J. *Miriam*. Jinošov: Jakub Deml, 1916. 36 s. Sign. HC 4478.
- 2 Totéž.
- 3 DEML, J. *Miriam*. Tasov: Marie Rosa Junová, 1935. 34 s. Sign. HB 1996.

Obrázek č. 5.⁵

Obrázek č. 4.⁴

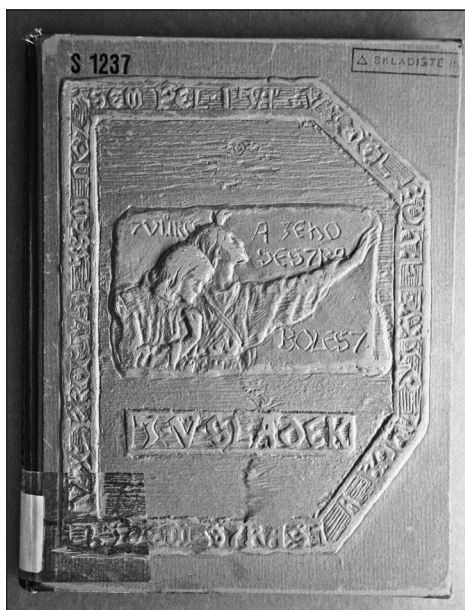

Obrázek č. 6.⁶

4 DEML, J. *Miriam*. Tasov: Marie Rosa Junová, 1937. 198 s. Sign. HB 4685

5 BÍLEK, F. *Křížová cesta*. Praha: Nákladem Uměleckých snah, 1914. 28l. Sign. HF 7

6 CHALUPNÝ, E. J. V. *Sládek a doba lumírovská*. V Praze: Borový, 1915, 141 s. Sign. S 1237.

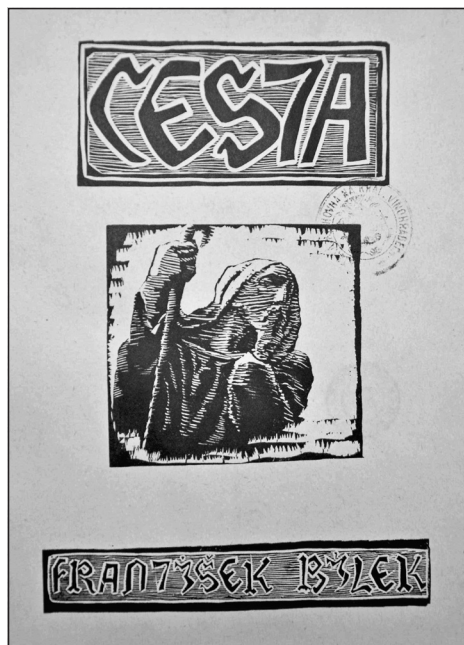
Obrázek č. 7.⁷

Obrázek č. 8.⁸

Obrázek č. 9.⁹

Obrázek č. 10.¹⁰

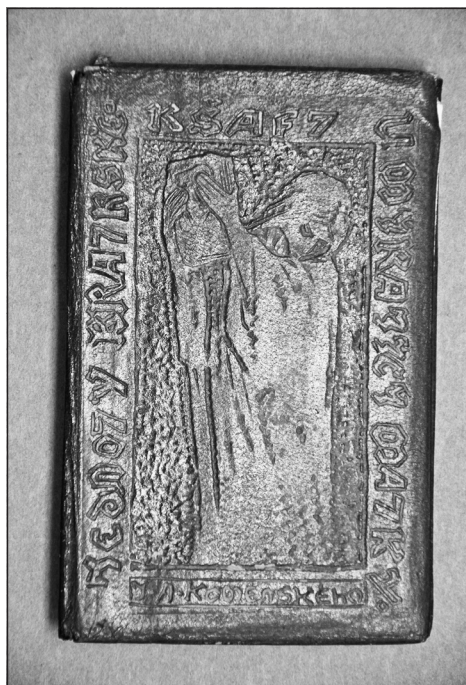
7 CHALUPNÝ, E. J. V. *Sládek a doba lumírovská*. V Praze: Borový, 1915, 141 s. Sign. S 1237.

8 Totéž.

9 BÍLEK, F. *Cesta*. Praha: Odbor svazu Československého studentstva, 1909, 82 s. Sign. HD 165.

10 Totéž.

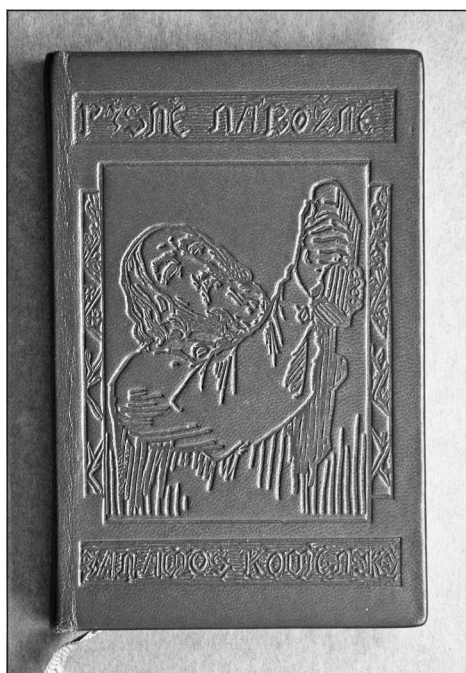
Knihy vydané v edici špalíček

Obrázek č. 11.¹¹

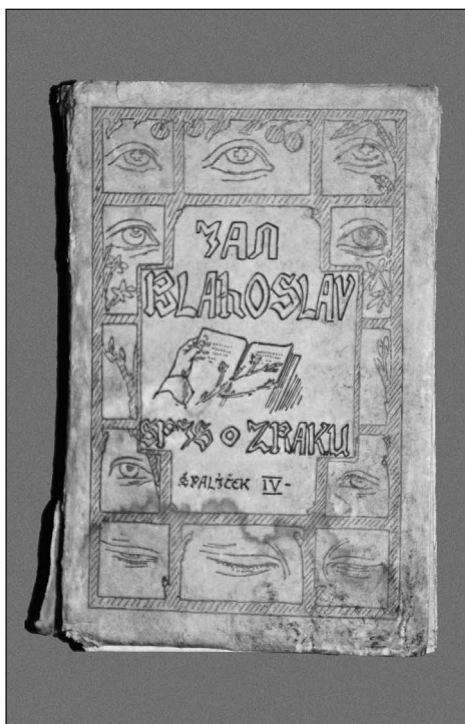

Obrázek č. 12.¹² (Foto je převzato z knihy František Bílek a kniha.¹³)

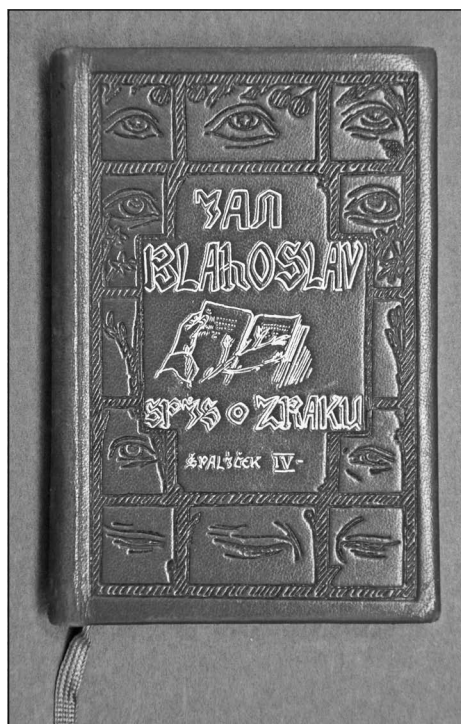

Obrázek č. 13.¹⁴

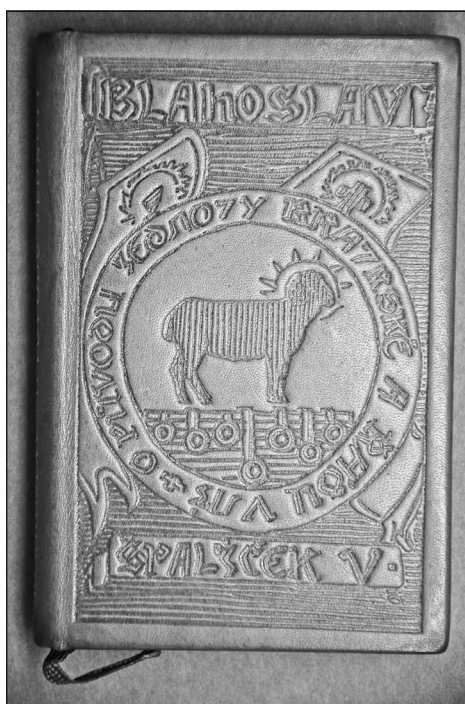
- 11 KOMENSKÝ, J. A. *Kšaft umírající matky Jednoty bratrské*. Praha: Karel Reichl, 1927, 83 s. Edice Špalíček, sv. 1. Sign. 1H 2816.
- 12 HUS, J. *O poznání cesty pravé k spasení, čili Dcerka*. Praha: Karel Reichl, 1927, 124 s. Edice Špalíček, sv. 2. Sign. 2 H 2816.
- 13 MYSLÍN, P. *František Bílek a kniha*. Praha: Arbor Vitae; Galerie hl. m. Prahy, 2011. S. 150. ISBN 978-80-87164-79-2.
- 14 KOMENSKÝ, J. A. *Písňe některé nábožné*. Praha: Karel Reichl, 1928. 104 s. Edice Špalíček, sv. 3. Sign. HA 1456.

Obrázek č. 14.¹⁵

Obrázek č. 15.¹⁶

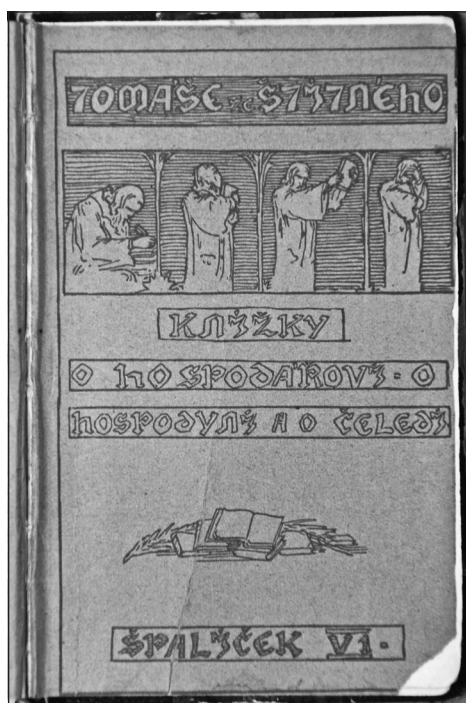

Obrázek č. 16.¹⁷

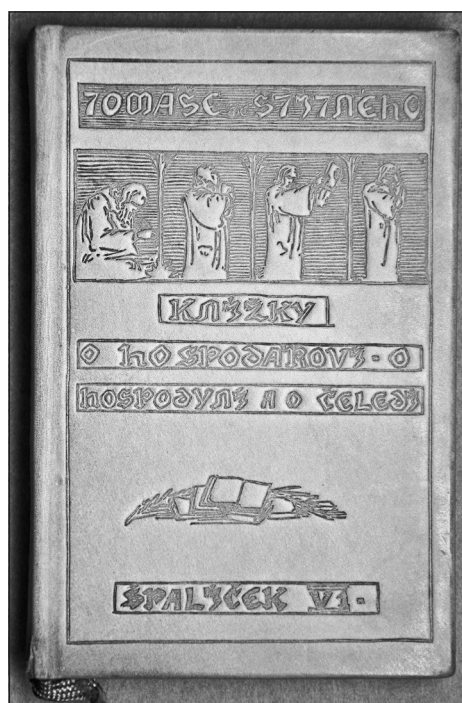
15 BLAHO SLAV, J. *Spis o zraku*. Praha, Karel Reichl, 1928, 199 s. Edice Špalíček, sv. 4. Sign. 4 H 2816.

16 Totéž.

17 BLAHO SLAV, J. *O Původu Jednoty bratrské*. Praha: Karel Reichl, 1928. 210 s. Edice Špalíček, sv. 5. Sign. 5 H 2816.

Obrázek č. 17.¹⁸

Obrázek č. 18.¹⁹

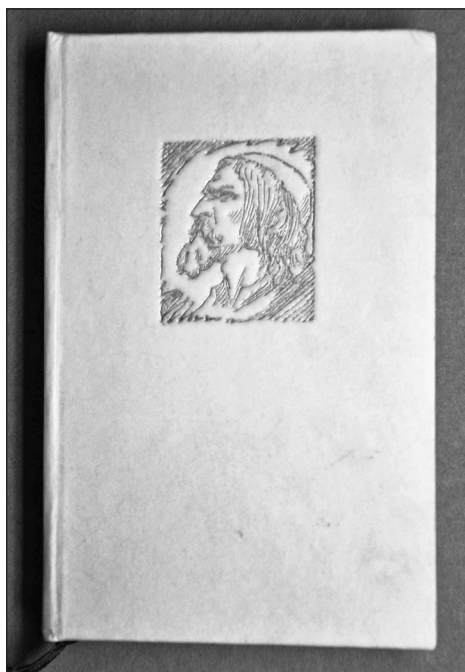

Obrázek č. 19.²⁰

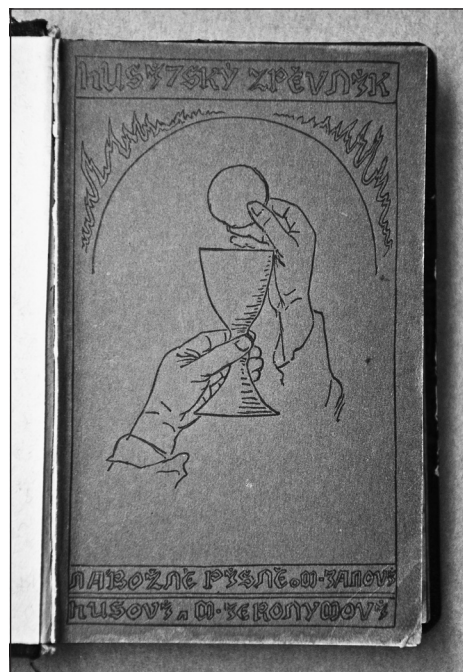
18 ZE ŠTÍTŇŇHO, T. *Knižky o hospodářovi, o hospodyně a čeledi*. Praha: Karel Reichl, 1929, 141 s. Edice Špalíček, sv. 6. Sign. 6L 2625.

19 Totéž.

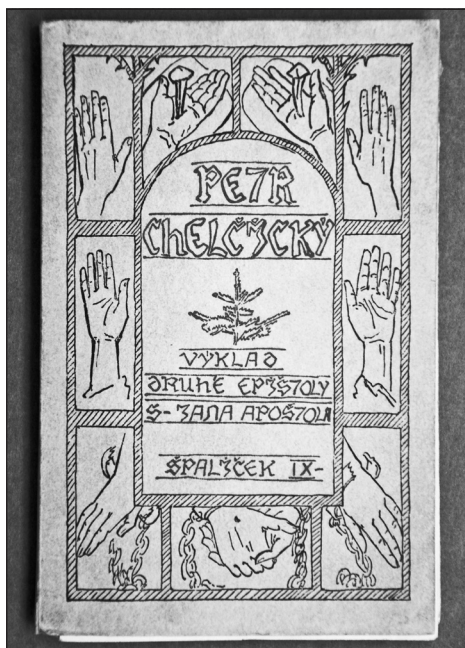
20 KOMENSKÝ, J. A. *Listové do nebe*. Praha: Karel Reichl, 1930, 120 s. Edice Špalíček, sv. 7. Sign. 7L 2625.

Obrázek č. 20.²¹

Obrázek č. 21.²²

Obrázek č. 22.²³

21 KOMENSKÝ, J. A. *Listové do nebe*. Praha: Karel Reichl, 1930, 120 s. Edice Špalíček, sv. 7. Sign. 7L 2625.

22 *Husitský zpěvník. Nábožné písně o Mistru Janu Husovi a Mistru Jeronýmovi* Praha: Karel Reichl, 1930, 267 s. Edice Špalíček, sv. 8. Sign. 8L 2625.

23 CHELČICKÝ, J. *Dva traktáty*. Praha: Karel Reichl, 1932, 194 s. Edice Špalíček, sv. 9. Sign. HA 168.